

JOSEP TORRAS I BAGES: INTRODUCCIÓ AL SEU PENSAMENT POLÍTIC ¹

JOAN LLUÍS PÉREZ FRANCESCH

I. Notes biogràfiques i contextuals

Una aproximació a la vida i a l'obra de Josep Torras i Bages podria partir d'una compartimentació de la seva trajectòria personal en tres etapes clarament diferenciades. Una fase inicial, o de formació universitària i sacerdotal, que acabaria al voltant del 1886 amb l'aparició del primer article de temàtica catalanista a *La Veu del Montserrat* i que passaria per dates significatives, com la finalització dels seus estudis de Dret i de Filosofia i Lletres (1869), l'ordenació sacerdotal (1871) i la incorporació al «nucli de Vic», quan l'integrisme és un dels corrents dominants en el catolicisme i el tomisme està essent revitalitzat a partir de les directrius papals.

Una segona etapa abraçaria els anys 1886-1899. Torras s'enquadra dins una estratègia d'una part de l'Església catòlica: l'afiliació al catalanisme mitjançant la via de la definició ideològica. Són aquests els anys que ens interessa fer ressaltar i en els quals s'edifica la construcció torrasiana de «la regió». Torras aprofundirà en el tomisme i proposarà superar l'integrisme i el carlisme en el marc d'una interpretació ruralista i tradicionalista de Catalunya matisadament diferent, tot elaborant unes propostes regeneracionistes que s'incorporaren al catalanisme de les darreries del segle XIX.

Una tercera fase de la vida del nostre autor és l'accés a la dignitat episcopal el 1889. Aquest fet, però, no té rellevància per a la seva construcció regionalista. Augmenta, això sí, la seva condició de figura pública respectable, però no innova el seu pensament, sinó que, tal com podem veure en el pròleg que afegí el 1905 a *La Tradició Catalana*

1. El present text és una revisió i adaptació de l'estudi preliminar fet per l'autor en el llibre J. TORRAS I BAGES, *L'església i el regionalisme" i altres textos (1887-1899)*, Barcelona: Edicions la Magrana/Diputació de Barcelona, 1985.

na, es ratifica en tot el que havia afirmat fins aleshores². Ara elaborarà pastorals, algunes de les quals podem considerar corol·laris temàtics de qüestions ja suscitades en l'etapa anterior, però la seva aportació teòrica al que anomenen més endavant «reacció antialmiralliana» resta ja configurada.

1. L'ETAPA DE FORMACIÓ

Josep Torras i Bages va néixer a la casa pairal familiar, el mas Gomà de Sant Valentí de les Cabanyes (Alt Penedès), el 12 de setembre de 1846, dins d'una família hisendada i marcadament religiosa, de la qual fou el fill baró únic. La seva infantesa transcorregué a Vilanova i la Geltrú i a Vilafranca del Penedès, començant en aquesta població el batxillerat que acabà a Barcelona l'any 1863. A Vilafranca fou deixeble de retòrica de Coll i Vehí, més tard catedràtic a l'Institut de Barcelona. Estudià a la restaurada Universitat d'aquesta capital, i obtingué després el doctorat en Dret i en Filosofia i Lletres amb una tesi dedicada al matrimoni cristià. Xavier Llorens i Barba i els germans Pau i Manuel Milà i Fontanals, tots com ell de Vilafranca, foren els seus grans mestres en el camp de la filosofia, mentre que Manuel Duran i Bas ho fou a Barcelona en l'àmbit jurídic.

Efectivament, el psicologisme llorensià reelaborat a partir de l'ensenyament de Martí d'Eixalà s'expressava en la seva vessant col·lectiva mitjançant el sentit comú, entès com a criteri de veritat, i trobava el màxim exponent en la idea de l'«esperit nacional». Seguia la filosofia escocesa del sentit comú, lligada a una certa influència kantiana i a l'escola històrica del dret. Manuel Milà i Fontanals adoptà una orientació semblant, tot argumentant una definició historicista de l'esperit nacional que s'instal·là en el fenomen de la Renaixença. Participaven també d'aquesta òptica un grup de juristes conservadors en estreta relació amb l'escola històrica que reflectiren directament la influència de Savigny: Reynals i Rabasa, Francesc Permanyer i molt especialment Manuel Duran i Bas.

Tant els «filòsofs» com els «juristes» recolliren, d'alguna forma, els interessos i inquietuds d'una part de la burgesia catalana, tot produint un «programa de combat» que influí en la joventut universitària

2. J. TORRAS I BAGES, *La Tradició Catalana*, Barcelona: Selecta, 1966, 3a ed. pp. 17-20. Hi ha una altra edició del llibre a Barcelona: Edicions 62-La Caixa, 1981 (Col·lecció «Les millors obres de la literatura catalana», núm. 66) i més recentment a *Obres Completes*, volum 1, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, pp. 225-716. Altres edicions de les *Obres completes* són les publicades per Barcelona: Editorial Balmes, 1935, 25 vol., i per Barcelona: Editorial Selecta, 1948, en un únic volum.

de les dècades següents³. Seran homes que, malgrat declarar-se conservadors, es desmarcaran de l'absolutisme i manifestaran un palès rebuig per l'integrisme i el carlisme.

Torras convisqué inevitablement amb aquest món d'idees durant la seva estada a les aules universitàries. Tampoc defugí la influència del tomisme, l'altra tendència que, per aquells anys, anava recixint entre els catòlics. Així, el curs 1869-70, mogut per un incessant neuguit intel·lectual i per un caràcter introvertit i retret –hi influí l'aguda miopia que patia– ingressa en el seminari de Barcelona. El seminari, que, des de la generació anterior de Balmes o Claret, havia estat promogut com a nucli de la renovació dels estudis eclesiàstics, obre les portes al jove Torras i Bages. Un jove inquiet que participava també en les tertúlies literàries de l'acadèmia «El Buen Deseo» i «El Estímulo». En aquesta darrera, on es reunien fonamentalment joves de fora de Barcelona, va conèixer, el 1867, Jaume Collell, que amb el temps esdevindrà l'amic més íntim⁴.

El 1871 es propaga la febre groga a Barcelona i Torras se'n va a Vic, amb la intenció de continuar els estudis de teologia en el seminari d'aquesta ciutat. Ara refermarà l'amistat amb Collell, que segueix el mateix itinerari. Estem davant d'un fet important en la vida de Torras: el seminari de Vic, de sòlid ambient tomista, li possibilita d'entrar plenament en contacte amb la *Summa Teològica* de Sant Tomàs d'Aquino. Si a l'etapa universitària havia rebut la decisiva influència de la filosofia del sentit comú ensenyada per Llorens i Barba, ara rebrà la determinant influència del tomisme⁵.

El mateix any és ordenat sacerdot a Girona pel bisbe de la diòcesi, Bonet. A l'acte, de caràcter reduït per la mort recent del pare, hi assisteixen, a part d'alguns familiars, Morgades, Estalella i Cortés, que més tard, com el mateix Torras, arribaran a l'episcopat. Continua estudiant teologia al seminari de Barcelona fins a obtenir-ne el grau de batxiller el 1875. L'any següent, al seminari de València, assolí la llicenciatura en aquesta disciplina. Poc abans, el 1873, s'havia tras-

3. Vegeu, J. M. BASTISA I ROCA, «Martí d'Eixalà i la introducció de la filosofia escocesa a Catalunya», a *Hispanic studies in honour of Gonzalez Ubera*, Oxford: The Dolphin Book, 1959, pp. 41-60. També, M. JORBA, *Manuel Milà i Fontanals en la seva època*, Barcelona: Curial, 1984, p. 185. J. ROURA, *Martí d'Eixalà i la filosofia catalana del segle XIX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pp. 141 i ss.

4. Sobre la correspondència epistolar Torras-Collell, vegeu J. COLLELL, *Dulcis Amicitia*, Vic: Tip. Balmesiana, 1926. Remetem també al llibre J. COLLELL, *Escrits polítics*, Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives/Eumo Editorial, 1997, especialment el pròleg a càrrec d'Isidre Molas, pp. 21-59.

5. D'alguna manera, per a Torras, sobretot la dels darrers temps, la filosofia llorensiana era concebuda com un intent d'acostament a l'escolàstica, procés en el qual no estava d'acord el condeixeble Menéndez Pelayo. Sobre aquest punt, vegeu J. TORRAS I BAGES, *La Tradició Catalana*, Barcelona: Selecta, 1966, p. 142, nota 2.

lladat amb la família a Barcelona, però l'ambient anticlerical que envoltà la proclamació de la Primera República espanyola va empènyer Torras a ultrapassar els Pirineus i a residir uns mesos a Vinçà, prop de Perpinyà, on es trobà amb altres clergues catalans, com ara el mateix Collell, Gaietà Barraquer o Jacint Verdaguer. Sembla que hi reberen una ajuda sistemàtica més o menys consistent dels legitimistes francesos.

Aprofitant el seu exili, el 1874 féu un viatge amb Collell a França i a Itàlia. Passaren un mes a Roma, on van tenir una audiència privada amb el Papa Pius IX. Li feren lliurament de la recaptació obtinguda per la integrista *Revista Popular*, les anomenades almoines del «Diner de Sant Pere» (37.000 rals d'or) en suport del pontífex, considerat «presoner al Vaticà» des de 1871 arran de l'annexió al nou estat unificat italià.

El 29 de desembre de 1875 té lloc el cop militar del general Martínez Campos a Sagunt i s'inicia la restauració borbònica, en una dinàmica afavorida pels grups burgesos catalans,⁶ que veieren amb bons ulls la reconducció de la república conservadora de Serrano vers l'alfonsinisme. En aquesta evolució jugà un paper substancial de sensibilització el «Diario de Barcelona» i, fonamentalment, el seu director Joan Mañé i Flaquer, malgrat que no trigaren a sortir divergències amb la direcció del partit canovista. Un punt decisiu de polèmica, que provocà la separació de Mañé dels rengles canovistes, fou el debat sobre la «qüestió religiosa». Mañé, que havia estat abans del 1868 a favor de les tesis del catolicisme liberal, arribant a participar en els congressos de Malines, reflectí una significativa evolució des de 1875, que es manifestà en la campanya que el «Brusi» portà a terme des d'aquest any fins al 1877 contra l'article 11 de la constitució canovista, que introduïa el principi de «la tolerancia de cultos», essent partidari del restabliment de «la unidad católica de España» que recollia la constitució moderada de 1845⁷.

La generació següent de catòlics, la de Torras i Bages, s'adaptà més al sentit de la història, que caminava vers una pèrdua progressiva de pes del principi religiós. I així, el tradicionalisme, per via de transacció, hagué de modificar les seves formes d'expressió per a esdevenir quelcom amb possibilitats de pervivència dins del sistema canovista. Aquesta és la lògica de Torras, que en l'ordre dels principis

6. Vegeu B. de RIQUER, «Conspiración contra la I República. La Liga del Orden Social o el alfonsinismo catalán del sexenio», a *Historia* 16, 75 (juliol 1982), pp. 22-32.

7. L'evolució de Mañé i Flaquer fou producte del desengany de les tesis del catolicisme liberal. El *Syllabus* i la reacció vaticana contra el liberalisme en els anys seixanta, el fracàs de les experiències belga i espanyola davant la llibertat religiosa, la por als fenòmens de la república laica i al moviment obrer, tot plegat poden ésser causes del canvi en els seus plantejaments.

proclamà una intrínseca relació entre Catalunya i el cristianisme, acceptant formalment l'articulació juridicoconstitucional de 1876, tal com podem veure en la disposició transitòria de la Base 1a de Manresa (1892) referent a les relacions Església-Estat a Catalunya⁸. El tradicionalisme antisistema s'expressava en el carlisme, exasperat per la «qüestió romana», la derrota bèl·lica papal de 1870 i la desfeta militar carlina de 1876. El tradicionalisme, però, si volia jugar algun paper possibilista, havia de cercar una relativa conciliació amb el canovisme. Com tindrem ocasió d'observar, la construcció mental de Torras es mou entre aquestes coordenades: donar una resposta des de l'Església a la històricament refractària àrea catalana (i per aquesta via també oferir solucions a la resta de l'Estat espanyol), resposta en conjunt que, d'una banda, superés el carlisme i que, de l'altra, instaurés un *modus vivendi* acceptable amb l'Estat de la Restauració i les seves manifestacions considerades «liberals»⁹.

En aquest context, el 2 de febrer de 1878 surt per primera vegada una publicació setmanal, *La Veu del Montserrat*, dirigida per Collell i editada per Ramon Anglada, que esdevindrà l'òrgan d'expressió del que s'ha anomenat «vigatanisme». Entenem per tal un grup d'intel·lectuals catalanistes que tenen llur centre vital a la ciutat de Vic, molt influïts per l'ambient eclesiàstic i l'estratègia de l'Església, que vertebraran una teoria superadora del carlisme, decebuts d'aquest moviment arran de la derrota bèl·lica de 1876, però igualment ruralista i tradicionalista, que s'incorporarà posteriorment, en la dècada dels noranta, als components ideològics del catalanisme polític conservador. Verdaguer i Callís, Torras i Bages, Morgades, Collell podien ser-ne els homes més representatius¹⁰. Autodefinida com a «setmanari pastoral», amb el subtítol de «setmanari popular de Catalunya», *La Veu del Montserrat* lluia la divisa sal·lustiana de *Pro Aris et Focis*, conce-

8. Les «Bases de Manresa» reberen el nom oficial de «Bases per a una Constitució regional Catalana», aprovades per la Unió Catalanista el 1892. Sobre aquest document podeu consultar, J. L. PÉREZ FRANCÉS, *Les Bases de Manresa i el programa polític de la Unió Catalanista (1891-1899)*, Manresa: Fundació Caixa de Manresa, 1992. Sobre el diferent plantejament adoptat davant l'article 11 de la constitució de 1876, entre Mañé, d'una banda, i Torras, de l'altra, vegeu J. M. VALLÈS, «Mañé i Flaquer i la qüestió religiosa (1875-1877)», dins *Premio Nacional de Periodismo Juan Mañé y Flaquer*, Torredembarra: Ajuntament de Torredembarra, 1970, pp. 45-53.

9. Cf. J. BONET I BALTÀ, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, pp. 607-618.

10. Sobre el setmanari, vegeu M. RAMISA, *Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat", 1878-1900*, Vic: Eumo, 1985. També és útil V. CACHO VIU, «Catalanismo y catolicismo en el ambiente intelectual finisecular», dins *Aproximació a la historia social de la Iglesia contemporánea*, Madrid: Real Monasterio de El Escorial, 1978, pp. 299-321. Més general és el llibre de B. SELVA, *Vigatans i el vigatanisme*, Barcelona: Selecta, 1966. S'ha de destacar que des de bon començament *La Veu del Montserrat* pretengué no recloure's en una òptica només literària, com *La Renaixença*.

buda per Collell en el sentit de «Per Déu i Catalunya». Seria la mateixa divisa que des de 1890 es podia llegir a *La Veu de Catalunya*, publicació que arribarà a ser l'òrgan d'expressió de la Lliga Regionalista, en la qual també col·laborarà Torras. Quan entra en conflicte la relació Anglada-Collell, l'acord entre Verdaguer i Callís i aquest darrer va fer possible la continuació de *La Veu* a Barcelona. Des de 1880, Torras col·labora assíduament en la citada revista amb articles sobre tomisme; en destaquem: «Preces tomístiques» (1883), «Sant Tomàs i Lleó XIII» (1887). En aquesta època, Torras també publica llibres piadosos o espirituals com *Mes del Sagrat Cor de Jesús* (1880) i *Discurso sobre la influència que la devoción al Sagrado Corazón está destinada a ejercer en los tiempos modernos* (1881), aquesta darrera obra distingida amb una especial menció de Lleó XIII.

Recordem que és el moment de la restauració oficial del tomisme impulsada oficialment per Lleó XIII en l'encíclica *Aeterni Patris*, encara que ja abans es pot observar l'orientació en el *Motu Proprio* de Pius IX, *Doctoris Angelici nemo*. Es tractava d'un tomisme renovat, en bona part promogut per la Companyia de Jesús (a Itàlia són rellevants les obres de Prisco, Taparelli i Sanseverino) i pel cardenal Mercier en l'Institut Filosòfic de Lovaina. Aquest «neotomisme» s'inscriu dins del moviment més gran de la «neoescolàstica», on es perseguia rescatar el pensament cristià medieval, cercant-hi una *philosophia perennis*, que pogués considerar-se eternament vàlida, separada de les circumstàncies historicotemporals en què es donà. En certa manera, s'arribava a codificar en uns principis bàsics el que podien ésser les línies conductores o inspiradores de la renovada ortodòxia catòlica, per fer front a l'ambient «lliurepensador».

Torras se sentí plenament identificat amb la iniciativa vaticana i actuà amb la pretensió de desenvolupar-la a Catalunya. No solament l'assumirà en els seus esquemes intel·lectuals, sinó també en els instruments públics d'actuació eclesial. Així, col·laborarà en l'«Acadèmia Filosòfico-Científica de Sant Tomàs d'Aquino», fundada pel bisbe Urquinaona, amb qui Torras mantenia una estreta relació. Escriurà a la revista portaveu de l'entitat, *La Ciencia Católica*, on continua la seva preocupació pel tomisme. Així apareixeran les seves obres: *Panegírico de Santo Tomás de Aquino* i *Doctrina sobre la direcció al ideal de la ciencia* (1882-1883). Dins de la nova acadèmia refermà el contacte amb homes que ja coneixia de l'etapa universitària: Joaquim Rubió i Ors, Manuel Milà i Fontanals, Eduard Llanas, Ricard Cortés o Manuel Duran i Bas. En una línia paral·lela, Torras escriu sobre la maçoneria des de *La Veu del Montserrat*, en un atac explícit a les tendències lliurepensadores i com a contribució a la campanya antimaçònica encetada per Lleó XIII en l'encíclica *Humanum Genus*.

2. LA INCORPORACIÓ A LA «REACCIÓ ANTIALMIRALLIANA»

Bona part de la temàtica religiosa de Torras, apareguda tant a *La Veu del Montserrat* com en altres publicacions, és deutora d'una àmplia reflexió catalanista. Es tractava de contribuir a posar les bases ideològiques per a fornir un projecte sostenible per l'Església i diferent al de Valentí Almirall¹¹. Aquest havia encapçalat la comissió que presentà al rei Alfons XII el «Memorial de Greuges» (1885) i havia publicat, el 1886, *Lo Catalanisme* i, el 1887, *L'Espagne telle qu'elle est*. Almirall era considerat massa esquerrà per bona part de la burgesia, que desconfiava d'ell, encara que momentàniament havien acceptat algunes de les seves iniciatives. Tampoc l'Església no el veia amb bons ulls pel seu liberalisme i per l'acceptació que feia dels principis liberals. *La Veu del Montserrat*, arran de la creació del Centre Català el 1882, ja havia criticat Almirall en un editorial redactat per Collell i titulat «*Qui tot ho vol, tot ho perd*». Però la manifestació més rellevant d'aquesta «reacció antialmiralliana» orientada pel nucli de Vic, en un intent de redefinir el catalanisme vers el catolicisme, fou l'aparició l'any 1887 d'un conjunt d'articles que portaven el títol genèric de *L'Església i el Regionalisme*, signats per Josep Torras i Bages, prevere. Collell, tot formant un «tandem» amb Torras, comença a formular, ja el 1879, aquesta estratègia vigatana, capaç d'incidir entre els catòlics catalans, en publicar l'opuscle *El catalanisme, el que és i el que deuria ser*.

L'argumentació de Torras s'estructura bàsicament al voltant de la recepció de dues línies de pensament, que constitueixen els eixos substancials del seu «regionalisme»: el iusnaturalisme teològic de caire tomista i la sintonització amb el pensament neotradicionalista. Altrament, el context de la reacció, l'hem de trobar en l'escissió que el 1887 es produeix en el Centre Català d'Almirall, amb la constitució de la Lliga de Catalunya pels sectors més conservadors i la incorporació dels joves del Centre Escolar Catalanista. El mateix any surt el llibre de Mañé, *El Regionalismo*, que també considera Almirall el principal enemic del catalanisme ben pensant. A partir d'aleshores el moviment catalanista resta dividit en dos i Almirall va perdent capacitat de convocatòria mentre augmenta la dels conservadors. Dos fets ens demostren aquesta tendència: la polèmica sobre la conveniència o no de l'Exposició Universal de Barcelona, el 1887, i l'any següent

11. Sobre Almirall, vegeu: J. M. FIGUERES, «Valentí Almirall: promotor del Memorial», dins *L'Avenc*, 80 (març de 1985), pp. 50-55. J. SOLÉ TURA, «El pensamiento y la trayectoria de Valentí Almirall», dins *Revista Jurídica de Cataluña*, número extraordinari del 75 aniversari (1970), pp. 341-366. J. J. TRIAS VEJARANO, *Almirall y los orígenes del catalanismo*, Madrid: Siglo XXI, 1975. I. MOLAS, «El liberalisme de Valentí Almirall i els orígens del catalanisme polític», dins *Les arrels històriques de les esquerres catalanes*, Barcelona: Edicions 62, 2001, pp. 75-103.

la polèmica respecte a l'elecció dels membres del consistori dels Jocs Florals. Les tesis d'Almirall anaren de cap a caiguda fins que el 1894 es dissolgué el Centre Català.

Un catalanisme catòlic i d'arrels neotradicionalistes s'anava conformant i el nucli de Vic hi contribuí en gran mesura, en bona part mitjançant *La Veu del Montserrat*, que aplegava així homes de pensament conservador, però no pas integrista¹². En aquest sentit, és probable que Torras es trobés molt més a gust dins de l'àmbit de *La Veu* que no pas dintre de *El Correo Catalán*, diari carlí de Barcelona, quan el 1883 el bisbe Urquinaona el va fer entrar de censor. Torras va dimetir al cap de dos mesos tot al·legant que els articles no eren sotmesos a la seva censura. Aleshores, Torras palesà la tendència que volgué portar endavant *La Veu*, tot marcant posicions respecte als sectors més integristes del catolicisme i a la canalització política d'aquests mitjançant el carlisme.

A Barcelona, lloc on la lluita entre diferents postures catòliques es manifestava amb més virulència, hi havia tres posicions clarament diferenciades, especialment durant la dècada de 1880-1890. La majoritària, encapçalada per Sardà i Salvany, tenia sota la seva òrbita dues grans publicacions: *El Correo Catalán* i *La Revista Popular*, es mostrava fortament integrista i la seva influència política s'exercia a través del carlisme. N'hi havia una altra que acceptava el règim canovista, la constitució de 1876 i la dinastia, i fins i tot mirava amb simpatia el liberalisme catòlic. El portaveu d'aquesta orientació fou sobretot el *Diario de Barcelona*, i també *El Criterio Católico*. Entre ambdues tendències, en trobem una tercera, que volia superar els enfrontaments entre les anteriors. Era la de conciliació, representada per la ja citada *La Veu del Montserrat*, compromesa a promoure el canvi de tendència en el si de l'Església catalana. La presència de l'Església en el catalanisme estava destinada a fer de contenidor de l'esperit modern, per la via de la definició d'un *tertium genus*. Calia presentar l'Església com a essencial a la «pàtria» i, en aquest sentit, el vigatanisme invertí totes les seves forces. Es crearen, així, símbols d'unitat: el patronatge de la Verge de Montserrat sobre Catalunya, la restauració del monestir de Ripoll, la victòria del Bruc com el moment mític d'unanimitat patriòtica.

La Veu del Montserrat anava dirigida a clergues i intel·lectuals catòlics, però també a propietaris rurals i industrials. La seva influència vol ser, doncs, específicament classista. En el fons era un missatge a la burgesia catalana amb profunds lligams amb el camp. Segons aquest

12. J. BONET i C. MARTÍ, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*, Barcelona: Editorial Vicens-Vives/Fundació Caixa de Barcelona, 1990. V. REINA, *Iglesia y catalanismo político*, Barcelona: Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, 1991.

missatge, calia adoptar una estratègia nova davant l'Estat de la Restauració i en la direcció del catalanisme. Aquesta voluntat darrera d'incitar la burgesia, de commoure-la, posant-la en relació amb les classes acomodades de comarques per tal de portar a terme una reivindicació homogènia de Catalunya, es manifesta, tanmateix, en la correspondència entre Collell i Mañé, el director del *Diario de Barcelona* i en el suport del Círcol Literari de Vic a les orientacions de *La Veu*.

Però el seu àmbit d'actuació fou la ciutat, per mitjà de l'exercici d'activitats professionals o com a conseqüència de la compra de finques urbanes. *La Veu del Montserrat* recollí i expressà aquesta tendència del grup. Des de Vic, a més, volgué abastar tot Catalunya. L'àmbit de difusió i la voluntat de vinculació social de la publicació explica, en bona part, la inoculació de les perspectives ruralistes i de les excel·lències dels valors religiosos a futurs dirigents del nacionalisme burgès formats a Barcelona. La campanya d'agitació i protesta dirigida el 1889 per Narcís Verdaguer i Callís contra l'article 15 del projecte de codi civil¹³, expressà la comunicació entre la burgesia barcelonina i la burgesia «rural» del camp. Verdaguer i Callís serà l'home del «nucli de Vic» que, traslladat a Barcelona, farà de punt d'enllaç entre el grup vigatà i la burgesia de comarques, per una banda, i la burgesia de Barcelona que es mourà políticament de forma majoritària al voltant del partit conservador, per altra banda. La Unió Catalanista, creada el 1891, recollint en bona mesura l'estat d'esperit de la campanya del 1889, seguí gaudint d'una forta influència vigatana i perllongà la crida a la burgesia al llarg dels anys noranta. Torras escriurà el 1888 a *La Veu del Montserrat* el segon conjunt d'articles sobre catalanisme, titulats *Influència moralitzadora del regionalisme*; igual com passà amb *L'Església i el Regionalisme*, també s'incorporaren a *La Tradició Catalana* el 1892. Ara Torras tracta el regionalisme com a ètica de les relacions socials. Per a ell, el regionalisme, en moralitzar la vida social, serà una condició prèvia i el context per a solucionar la «qüestió social», tot reivindicant en aquest procés una marcada presència de l'Església.

El 1888, quan es produeix l'escissió dels integristes del partit carlí, Torras publicà una de les obres amb més significació estratègica de la seva producció: *El clero en la vida social moderna*, en la qual sosté la imperiosa necessitat de procedir a una superació de l'integrisme entre el clergat encara massa influït pel carlisme. Els bisbes Morgades, de Vic, i Vilamitjana, de Tarragona, revisaren l'escrit prèviament, però, com era d'esperar, fou combatut pels integristes de Sardà i Salvany, des de les pàgines del setmanari humorístic *La Vespa*. L'opuscle exposa un canvi d'actitud externa davant les manifestacions del libera-

13. N. VERDAGUER I CALLÍS, «La primera victòria del catalanisme», dins *La Revista*, Barcelona, 1919. À. COMALADA, *Catalunya davant el centralisme*, Barcelona: Sirocco, 1984.

lisme tot defensant l'apoliticisme formal dels sacerdots, atès que han de fer una mena d'«apologètica», però no pas portar a la pràctica una actuació política partidista.

Torras pretén fer de mitjancer en les lluites entre els catòlics. El 1882, Lleó XIII havia redactat l'encíclica *Cum Multa* amb la voluntat d'introduir elements de pacificació i refusant la conducta mostrada pels sectors més integristes del catolicisme. Torras volgué reproduir el que considerava que havia dit el Papa, sota la idea de la moderació de la lluita entre els catòlics per tal de neutralitzar el carlisme, deixant-lo sense el poder de convocatòria que li conferia la «qüestió religiosa». Per a aconseguir-ho, calia convertir-se una vegada més en l'interpret oficial dels dictats papals. Així, utilitzant quasi el mateix llenguatge que els integristes, pretén que les actituds externes davant les manifestacions del liberalisme siguin diferents. Es feia una reconducció vers el regionalisme; prendre partit pel regionalisme implicava coresponsabilitzar-se amb les orientacions papals tal com les trobem a les encíclics *Libertas* o *Inmortale Dei*. En *El clero en la vida social moderna* trobem, així, el pressupòsit lògic de l'afiliació al regionalisme. En definitiva, si no perseguia conciliar els principis liberals amb els catòlics, sí que es situa en una postura superadora del *Syllabus* d'errors (1864) de Pius IX, d'acord amb les orientacions del reformisme de Lleó XIII, a part de donar el vistiplau al moviment social catòlic que es desenvolupa en aquest moment amb homes tan significatius com Le Play, Hitze, Lacordaire, Newmann, Manning, els quals són citats reiteradament.

El 1890, el bisbe Casañas fa pública la pastoral sobre *La Unió dels catòlics*, desenvolupant també les orientacions papals. La lletra del Sant Pare a Sardà i Salvany, que el 1884 escriví *El liberalismo es pecado* i l'article subsegüent d'aquest titulat *Alto el fuego* (1896), propiciaren el pas del clergat català vers una postura més catalanista. D'altra banda, el 1891 es publicà l'encíclica *Rerum Novarum* sobre la «qüestió social», que obria nous camins a l'Església. Per primera vegada es donava una resposta mínima als problemes del món obrer i industrial. Torras –igual que Morgades– es situarà de seguida dins d'aquesta línia, en contra dels recels mostrats pels integristes. Dirà que «tinc la convicció que avui dia el treball verament fructuós envers l'Església consisteix en dirigir l'activitat prudent del clero a la gran qüestió que avui anomenen social. A mi em semblen petites les altres; i si la del regionalisme em crida l'atenció és més que no pas per son sabor arcaic, patriòtic i dolç, tan agradable a mon temperament, per son caràcter humà que es lliga molt bé amb la qüestió social, que d'altra banda les enclou totes»¹⁴. Una vegada més, veiem la idea del regio-

14. Carta a Jaume Collell, 26 de novembre de 1891, *Dulcis Amicitia*, cit. pp. 208-209.

nalisme presentada com una teoria global de la societat, oferint així un context i una qüestió prèvia integradora per a la resolució de la «qüestió social».

Dins d'aquestes coordenades apareix, el 1892, la seva obra cabdal, *La Tradició Catalana*, que aplega, en la primera part –dedicada a l'estudi del «valor ètic del regionalisme català»–, diversos estudis apareguts amb anterioritat a *La Veu del Montserrat*. La segona part, de menor interès, es dedica a l'estudi del que ell en diu «valor racional del regionalisme català». L'obra fou dedicada als germans Milà i Fontanals i a Xavier Llorens i Barba, i, segons confessa, comptà per a la seva elaboració amb l'ajut material del bibliotecari de la Universitat de Barcelona, Marià Aguiló. Amb aquesta obra podem considerar en bona mesura tancada l'etapa de formulació d'una estratègia de reconducció del catalanisme vers el catolicisme, juntament amb la desqualificació definitiva del carlisme com a vehicle d'operativitat política dels catòlics catalans. D'aquesta manera, amb *La Tradició Catalana*, el catalanisme catòlic gaudia ja d'un *os* doctrinal, d'una veritable guia orientadora de la praxi política.

En efecte, Torras elabora el gruix de la seva aportació al catalanisme catòlic des del vigatanisme en el període que va entre dues dates significatives: del 1886, en què publica aïlladament el primer article catalanista a *La Veu del Montserrat*, al 1892, l'any de *La Tradició Catalana*. El catalanisme organitzat, dominat en bona mesura pel pensament conservador, profundament catòlic, vertebrat –amb matisos i compromisos– ara al voltant de la Unió Catalanista, rebé una incidència notable dels postulats recollits en aquesta obra. En *La Tradició Catalana* es sintetitzava –o fins i tot «s'immortalitzava»– el catalanisme alternatiu al d'Almirall, l'antipositivista, clerical, tradicionalista; el que, en definitiva, propugnava un «regeneracionisme» descentralitzador, però moderat, de l'Estat espanyol. Potser, per aquesta via regeneracionista, combregant amb uns postulats mínims regionalistes, menys exposats que el particularisme almirallià, connectà amb els representants del conservadorisme barceloní, és a dir, els nuclis que giraven entorn de Duran i Bas i Mañé i Flaquer, veient-hi el camí d'una possible dinamització de les seves pròpies postures, per a millor impulsar una crítica a l'Estat de la Restauració en la via de l'«autèntic regeneracionisme», el que es basava en el «país real» i no pas en el «país oficial».

La Tradició Catalana apareix el mateix any de l'aprovació de les «Bases de Manresa». Torras hi intervingué com a delegat de les entitats de Barcelona de la Unió Catalanista, l'organització que convocà l'Assemblea els dies 25 a 27 de març, en la qual es discutiren i s'aprovaren les esmentades Bases, amb el nom de «Bases per a la constitució regional catalana». Era el programa polític de la nova plataforma amb el fil conductor de la crítica al sistema canovista i a la

forma d'organització de l'Estat, des d'una perspectiva historicista i tradicionalista. Pel que fa a l'aportació material de Torras, sembla que redactà la disposició transitòria a la Base 1a, referent a les relacions entre l'Església i l'Estat. La forma amb què es resol el tema, és a dir, sense introduir cap innovació respecte al règim vigent llavors, fa que s'aparti tant de l'integrisme com del republicanisme, cercant d'aquesta manera, com hem dit abans, una via de conciliació, un *modus vivendi* amb el sistema canovista¹⁵.

A les Bases de Manresa es pot veure la perspectiva regionalista que domina el catalanisme conservador fins a les seves darreres expressions, malgrat que els joves, fonamentalment integrats en el Centre Escolar Catalanista, comencin a decantar-se vers formulacions «nacionalistes», com fa de manera especialment significativa Prat de la Riba. Per altra banda, a les reunions de Manresa, hi participaren alguns capellans en aplicació d'una idea estratègica comuna: la consideració que l'assemblea no era pas un acte polític, sinó «patriòtic», per la qual cosa la seva presència restava inexcusable. En concret, foren quatre els qui hi participaren: Torras i Bages, de Barcelona; Collell, de Vic; Codina, de La Fuliola (Pla d'Urgell), i Faus, de Castellciutat (Alt Urgell).

L'any 1893, l'Assemblea General de delegats de la Unió Catalanista es reuní a Reus, i de nou Torras hi va assistir. Ara, li encarregaren la redacció d'una comunicació als bisbes catalans, sobre l'ús del català a les esglésies. Paral·lelament, la comissió de pastoral de la Unió Catalanista va adquirint un rellevant protagonisme en la publicació de devocionaris en català; amb això no fa sinó evidenciar el pes creixent que té l'Església catalana al si d'aquesta associació, molt especialment a l'hora de concretar-ne la definició ideològica. Seguint aquesta mena de «vocació», Torras assumeix la direcció de la joventut catalanista organitzada en les Congregacions Marianes de Barcelona (fundades el 1891 i dirigides per Lluís Fiter). Es formalitzarà, per aquest camí, una relació entre els jesuïtes i Torras, amb els quals ja havia mantingut contactes anteriorment, per mitjà de les Congregacions Marianes, les quals vehicularan la incorporació al catalanisme d'un sector de catòlics formats doctrinalment en el seu si. En l'Acadèmia Catalana que dirigia Torras, es formaren Carner, Bofill i Mates, López-Picó, Puig i Cadafalch, homes que foren portaveus o àdhuc dirigents del catalanisme conservador. Així, les Congregacions Marianes podien servir d'instrument de selecció de dirigents catalanistes des del catolicisme. Amb alguns homes de la generació més

15. I. MOLAS, «Les Bases de Manresa y la reforma del Estado español», dins *Revista Jurídica de Cataluña*, número extraordinari del 75 aniversari, 1970, pp. 137-158. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona: Curial, 1974, pp. 166-172.

jove, a finals del segle, el vigatanisme trobà un canal concret de continuació a l'hora de definir els continguts de la tasca essencial de culturalització a partir de la formació d'intel·lectuals.

Torras i Bages, director d'aquesta Acadèmia Catalana, després de publicar *La Tradició Catalana*, donava una conferència cada quinze dies explicant els diversos capítols d'aquest llibre. Torras es movia entre la joventut de les Congregacions Marianes, que cada any celebraven uns jocs florals alternatius, i els joves del Centre Escolar Catalanista, la qual cosa mostra la relació i col·laboració entre els dos grups. Així, el 1892 escriu una nova obra de caràcter regionalista *La poesia de la vida*, que llegeix essent president del Jurat del Certamen Literari de la Secció Catalanista de la Joventut Catòlica. I el 1893, *Consideracions sociològiques sobre el regionalisme*, premiada en els Jocs Florals i dedicada «al jovent intel·lectual de Catalunya».

El 1893 neix, com una escissió del Cercle Artístic, el Cercle Artístic de Sant Lluç, per part dels sectors més conservadors (Joan Llimona, Dionís Baixeras, Alexandre de Riquer). Torras fou nomenat consiliari, càrrec que no deixà fins al 1899, quan va ésser nomenat bisbe de Vic¹⁶. Desenvolupa allí la seva doctrina estètica «antimodernista», tal com podem observar en les conferències, *De la fruïció artística* (1894), *De l'infinit i del límit en l'Art* (1896), *Del verb artístic* (1897), reivindicant un art cristià, en nom d'una metodologia tomista i en el marc d'una concepció de la cultura catalana com a jocfloralista, tradicionalista i regionalista. Molts dels membres del cercle ho seran també de l'Acadèmia de Belles Arts. Potser això va facilitar l'ingrés de Torras a l'esmentada acadèmia el 27 de desembre de 1893, moment en què llegiria el discurs *La bel·leza en la vida social*.

La creixent projecció de Torras en el món cultural barceloní queda confirmada els cinc anys següents. El 1895, la Unió Catalanista el va triar president de la secció de propaganda religiosa. El 1896 és nomenat adjunt numerari de la Junta dels Jocs Florals de Barcelona. El 1897 és elegit «soci corresponent» de la Societat Arqueològica Lul·liana de Mallorca, a proposta d'Alcover. El 1898 ingressa a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i esdevé soci de l'Orfeó Català. Torras pot considerar-se un home públic, conegut, ben relacionat, bona mostra de l'Església col·laboradora amb el moviment catalanista.

La crisi colonial espanyola del 1898 trenca aquesta tasca de proselitisme religiós i patriòtic en el camp de la cultura i obliga Torras a un nou paper protagonista davant de la reorganització del catalanisme. El 1899, després del «Desastre», el sector «possibilista» de la Unió

16. E. VALENTÍ FIOU, *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona: Ariel, 1973.

Catalanista (entre els quals trobem Narcís Verdaguer i Callís, Prat de la Riba, Domènech i Montaner, Duran i Ventosa, Puig i Cadafalch, Cambó) s'escindeix de l'antiga plataforma unitària, i juntament amb elements republicans de l'Ateneu Barcelonès (Jaume Carner, Ildefons Sunyol) formen el «Centre Nacional Català». La burgesia industrial catalana criticarà la política del govern i proposarà nous camins amb el «polaviejisme». Es formalitzarà una *entente* entre polaviejistes i els activistes del Centre Nacional Català, que culminarà el 1901 amb la constitució de la Lliga Regionalista¹⁷, després de la victòria a Barcelona en les eleccions generals. Torras donarà suport a la Lliga i a la col·laboració dels catòlics en el seu si. Com a continuació de la secció de propaganda religiosa de la Unió Catalanista, Torras funda el 1899 la «Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat», de la qual ell, un cop bisbe, esdevingué president honorari. Redactà els estatuts i els devocionaris, connectant novament amb homes com Bofill i Mates.

El 7 de maig de 1899, poc després del seu nomenament episcopal, essent encara bisbe electe, Torras fou designat president dels Jocs Florals de Barcelona. Al seu discurs *La força de la poesia*, aplaudí l'apropament entre els grups burgesos i els nacionalistes conservadors. Abans de llegir-lo, però, va córrer el rumor que el discurs presidencial de Torras contenia elements «separatistes». El llavors ministre de Gràcia i Justícia, Manuel Duran i Bas, i el nunci del Papa li enviaren cartes expressant llur preocupació pel contingut del discurs. Una vegada llegit públicament hom va poder copsar que tot havia estat una campanya de desprestigi, possiblement per frenar el seu progrés episcopal. Aleshores, tant el ministre com el nunci li enviaren cartes de felicitació. Llavors, Torras fou proposat per a la seu de Vic pel ministre Duran i Bas, mentre que Morgades havia de passar a la seu de Barcelona. Morgades, que fou acusat juntament amb Torras de «separatista» a les Corts espanyoles per part de Romero Robledo, havia estat sempre un gran defensor del seu successor. Arribà a dir que Torras era el «verb del catalanisme», i d'alguna manera, condicionà el pas a Barcelona al fet que Torras anés a Vic. En realitat, però, la iniciativa del nomenament sorgí en els seus orígens dels parlamentaris catalans encapçalats pel president del partit liberal a Barcelona, Comas i Masferrer. Aquest grup havia preparat la petició que Morgades substituís el bisbe de Barcelona, monsenyor Català, quan aquest emmalaltí. Aquestes gestions, fetes sota el govern liberal de Sagasta,

17. I. MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona: Edicions 62, 1973, (2a ed. 1973), vol. 1, pp. 42-43. B. de RIQUER, *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*, Barcelona: Edicions 62, 1967, pp. 204-211. Hem de fer esment aquí del fet que el 1904, arran de la desfeta electoral, els sectors nacionalistes liberals s'escindiren i la Lliga restà dirigida pels conservadors i convertida, en gran mesura, en el partit de la burgesia.

que caigué poc després per la responsabilitat de la guerra colonial, trobaren moltes més facilitats amb el nou govern de coalició conservadora entre Silvela-Polavieja, amb Duran i Bas com a ministre de Gràcia i Justícia. Entre les reformes que volgué portar a la pràctica el nou govern hi havia el nomenament de personalitats amb una determinada trajectòria catalanista per a ocupar càrrecs públics. Les gestions per a l'elecció de Torras foren fetes per Lluís Ferrer-Vidal, president de la junta polaviejista catalana, amb el suport de Prat de la Riba, del Centre Nacional Català, i serviren així com una de les primeres gestions concretes entre els futurs dirigents de la Lliga.

3. TORRAS I BAGES, BISBE

El flamant bisbe Torras féu l'entrada a la diòcesi de Vic el 14 d'octubre de 1899 i exercí les seves funcions pastorals compaginant-les amb una intensa activitat periodística, donant suport, en definitiva, a l'estratègia pratiana. Conscient, tanmateix, de la seva missió com a bisbe catalanista, no volgué abandonar mai la seu de Vic. Renuncià, doncs, el 1909 a la proposta d'un trasllat a la Seu de Burgos, que considerava una maniobra centralista. Però també l'any abans, el 1908, va refusar el trasllat a Barcelona, després de la mort del cardenal Casañas. Ambdues renúncies fan patent la preferència de Torras pel pairalisme que trobava reflectit a Vic. Si el cardenal Vives i Tutó volia conduir-lo al cardenalat com a mostra de reconeixement de la seva tasca, per les raons que fos, aquest ascens no fou possible.

A part de mitjançar en les lluites eclesiàstiques, Torras fou un ferm defensor de l'autoritat papal. Com ja s'ha assenyalat, Torras legitimà el seu pensament en la doctrina pontifícia. Reforçava així la fiabilitat del catalanisme catòlic com l'opció més adient per als catòlics catalans, en una formulació nova i alternativa de nacional-catolicisme, diferent de l'espanyol. La seva actitud papista li serví, doncs, de cobertura: els mateixos papes li enviaren cartes d'aprovació amb motiu de la publicació de les pastorals *Dios y el César* (1911), Pius X, i *El internacionalismo papal* (1914), Benet XV.

La seva actitud eclesiàstica es traduí també en una postura davant l'Estat. En una postura d'acatament al poder constituït, Torras signà la salutació dels bisbes a Alfons XIII en arribar aquest a la majoria d'edat. El 1904 anà a Madrid a prestar jurament del càrrec de senador per la província eclesiàstica tarraconense, mostrant una altra vegada la seva voluntat col·laboracionista amb el règim. Tot i això, les seves conviccions polítiques i religioses el portaren a l'enfrontament amb successius governs liberals. El 1902, el ministre d'Instrucció Pública, el liberal Romanones, dictà un decret en el qual es prohibia l'ensenyament del catecisme en català. Torras li envià una exposició on con-

siderava la mesura com un abús legal. El mateix any, davant un projecte de llei que pretenia reorganitzar les diòcesis de Vic, Solsona, la Seu d'Urgell i Tortosa, adaptant-les a les divisions administratives provincials, Torras adreçà una carta de protesta al ministre de Gràcia i Justícia. Més endavant, el projecte de Llei d'Associacions (1906) limitava, segons ell, l'exercici d'aquest dret en relació a les institucions religioses. Torras escriu, llavors, *Los excesos del Estado*, subtítulat *A los liberales de buena fe*, en el qual s'oposa a allò que considera pretensions estatals de regular qüestions que eren tradicionalment de l'Església. El 1911, el govern Canalejas, amb el suport parlamentari dels conservadors de Maura, aprova «la ley del candado» per la qual els ordes i congregacions religiosos quedaven sotmesos a la reglamentació de l'Estat. La tensió portà al trencament de les relacions entre la Santa Seu i l'Estat. Torras, aleshores, escriu l'esmentada pastoral *Dios y el César*, per la qual el Papa li digué que era un «bisbe model».

La gran preocupació política de Torras fou sempre, però, la mobilització de l'opinió. La Solidaritat Catalana, el 1905, dona peu perquè es manifestin dues tendències entre els catòlics davant del catalanisme polític. Una, dirigida en bona part per Antoni M. Alcover (el seu text més important és la conferència *Conducta política que s'imposa avui als catòlics*), fou partidària d'una obertura de l'Església vers la política de la Lliga Regionalista en la pretensió hegemònica d'aquesta dins el moviment solidari, en la qual participava Torras. L'altra, contrària, fou representada per Gaietà Soler, adepte de l'integrista Sardà i Salvany (el seu programa es troba a *La Solidaritat Catalana y la Conciencia Católica*). En definitiva, amb la Solidaritat Catalana es pot veure el triomf de la tesi eclesiàstica de participació en el catalanisme i, en aquest sentit, la consolidació de la voluntat de pactar amb l'ordre polític imperant. En aquest context, tractar la «qüestió social» esdevé imprescindible. Torras escriurà una sèrie d'opuscles i de pastorals en els quals voldrà reproduir el magisteri papal. Hi apareix un diàfan paternalisme sobre els obrers per tal que respectin la jerarquia del treball, amb uns esquemes que podem trobar posteriorment, per exemple, en alguns escrits de Prat de la Riba. Sosté, a més, l'establiment d'associacions de treballadors sota la direcció dels bisbes, tot atacant el moviment obrer organitzat sense aquesta tutela. Cal fer esment del suport de Torras a l'Acció Social Popular del pare Palau, així com una significativa pastoral seva de 1905, *L'elevació del poble o de la democràcia cristiana*, en la qual manifesta la preocupació, malgrat tot tímida, de la promoció dels sectors populars dins l'òrbita de l'Església. El 1909, amb motiu de la Setmana Tràgica i la radicalització que s'hi produí, Torras redacta la pastoral *La glòria del martiri*, arran de la incidència dels fets a la ciutat de Manresa, on arribava la jurisdicció del bisbat de Vic.

Per últim, hem de remarcar dues qüestions més, d'interès per a fer-nos una idea global de l'esquema intel·lectual del bisbe Torras. Per una banda, hi ha la reivindicació, en gran part vigatana, de Balmes —organitzà el 1910 les festes del centenari del seu naixement—, i el suport a la institució balmesiana dirigida pels jesuïtes i al Foment de Pietat del pare jesuïta Casanovas, amb la qual cosa es pot seguir un nou punt de trobada entre Torras i els jesuïtes. Per l'altra, continua la preocupació característica de Torras per l'art cristià, en la línia del seu suport als homes del Cercle Artístic de Sant Lluc, però capaç també d'adaptar-se a nous corrents figuratius. Posà, així, les parets de la Seu de Vic a disposició del pintor Sert. El contracte es formalitza el 1907, però Torras no va veure mai el resultat, inaugurat l'any 1926.

Torras morí un any abans que Prat de la Riba, el 7 de febrer de 1916. La darrera pastoral, apareguda pòstumament, porta per títol *La ciència del patir* i fou escrita al llit d'agonia. Seguint la lògica d'admiració pel Papat, llegà tota la seva fortuna familiar al Pontífex. Molt abans del seu decés, Torras havia esdevingut un símbol per als catòlics catalans, un home amb forta incidència pública. La mort del bisbe Torras fou especialment sentida. Un poeta tan urbà com Josep Carner escriví el poema *La deixa*, i fins i tot, publicacions anticlericals i republicanes com «El Diluvió» o «La Campana de Gràcia» reproduïren paraules de consideració vers la seva persona.

A partir de 1931, s'obrirà un procés dirigit a la canonització de Torras dins l'Església catòlica, que encara resta obert. Aquest fet pot ben bé considerar-se expressió del seu paper de «mite». Amb raó s'ha dit que «Clascar, Carreras, Cardó, Casanovas, el pare Miquel d'Esplugues, l'abat Marcet, els homes de "Catalunya social", els fejo-cistes, els afiliats a la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, els artistes del Cercle Artístic de Sant Lluc, i tants altres eclesiàstics i laics de la nostra terra veneraren el doctor Torras com a mestre i en seguiren amb fidelitat els ensenyaments, sense ni tan sols sospitar el perill evident d'una fossilització del seu pensament a causa de la poca creativitat dels seus epígons, que anaren repetint fórmules no sempre vàlides, ni adequades del tot a les noves situacions»¹⁸. Sigui la idea anterior més o menys encertada, el pensament del bisbe Torras i Bages influí ideològicament en la formació de la Unió Democràtica de Catalunya (1931) i més tard en el grup «Crist i Catalunya» de l'incipient pujolisme. En l'àmbit estrictament eclesial, no podem oblidar el document pastoral dels bisbes catalans anomenat «Arrels cristianes de Catalunya» (1986).

18. J. MASSOT I MUNTANER, «Caracterització del catolicisme català de pre-guerra», dins *L'Església catalana del segle XX*, Barcelona: Curial, 1975, pp. 121-122.

II. Els termes d'una construcció sobre la Regió

Torras i Bages no fou un ideòleg en sentit estricte, com ho poden ser Valentí Almirall o Prat de la Riba, malgrat que realitzà una tasca d'evident definició ideològica. Vull dir amb això que les seves reflexions són fonamentalment immediates, sense la pretensió de construir un tot sistemàtic. La possible especificitat del pensament torrasianà radica no tant en les seves construccions doctrinals, que no són pas originals, com en la incardinació dins d'una estratègia de l'Església catalana, en la conformació d'un catalanisme catòlic.

Torras i Bages parla més de regió que no pas de nació catalana. El sentit que rebé aquest últim terme és el de nació històrica, en l'accepció que li donà el pensament tradicionalista. La conceptualització de Catalunya com a regió es mou dins de les coordenades generals del moviment catalanista, que encara no ha sofert l'embranchida del nacionalisme pràtià. Per tant, ens inclinem a considerar Torras com un regionalista que es mou políticament en sintonia amb les posicions defensades llavors de forma majoritària dins el moviment catalanista.

Per a una millor anàlisi del seu pensament, ens centrarem en la producció intel·lectual de Torras sobre el catalanisme que es conté en les següents obres: *L'Església i el Regionalisme* (1887), *La Tradició Catalana* (1892), que recull a part de l'obra anterior —malgrat que amb modificacions, la majoria de redacció— d'altres conjunts d'articles, el discurs *La poesia de la vida* (1892), el llibre *Consideracions sociològiques sobre el regionalisme* (1893), i el discurs als Jocs Florals de Barcelona de 1899 titulat *La força de la poesia*. El que ve a continuació no és res més que la interpretació conjunta d'aquests textos dins la globalitat de la producció torrasiana.

1. EL REGIONALISME COM A ÈTICA

Per a Torras, el regionalisme és, abans de tot, un programa essencialment ètic, d'una ètica que per lògica és catolicooficial. Veiem en aquesta afirmació, la influència de les idees neokantianes de moda a la segona meitat del segle XIX, l'aplicació a la societat de l'imperatiu categòric reinterpretat catòlicament com un element de superació individual i d'identificació de l'home amb els valors nacionals. Tot desenvolupant aquesta idea, i segons l'adoctrinament rebut de Duran i Bas, afirmarà que «la gran qüestió moderna no és jurídica, sinó moral» i que, per tant, «la forma social regionalista, basada en la consuetud, encarnació de les necessitats particulars del país, vida a l'estil de la terra, s'acosta admirablement a l'autonomia, perquè en ella predomina l'element moral sobre el legal i la civilitza-

ció, que de la mateixa deriva, més aviat presenta un caràcter ètic que no pas jurídic (...). La llibertat, la igualtat i la fraternitat no són principis jurídics, són essencialment principis morals»¹⁹.

2. LA CONTRAPOSICIÓ REGIÓ-ESTAT

Torras sostindrà l'existència de dos tipus d'entitats: les naturals agrupades entorn de concepte de Regió i les artificials expressades en l'Estat, partint en això de les anàlisis tradicionalistes sobre la constitució natural i històrica dels pobles i de la tesi canònica de la subsidiarietat de l'Estat. Sobre aquestes bases, utilitzant el llenguatge dels antiregalistes, expressa un llenguatge antiliberal. L'Estat liberal és considerat un «cesarisme o absolutisme d'Estat», definit per tot un seguit de notes negatives: centralisme, uniformisme, legalisme, en definitiva, absència de vida social autònoma i, per tant, de moral social, que es recull en la frase lapidària «El Estado no es el pueblo»²⁰.

En aquesta lògica, sembla clar que, malgrat el que a vegades s'ha dit, Balmes difícilment pot considerar-se un precedent lineal de Torras, aquell molt més incardinat, d'entrada, dins del món industrial i burgès. Torras reacciona contra les tesis balmesianes i les refà al seu gust, sobretot dins del marc de la neoescolàstica.

Un punt a destacar de la contraposició torrasiana entre Regió i Estat és la determinació d'un sistema de relacions Església-Estat, centrat en la protecció dels drets tradicionals de la primera, la institució natural per excel·lència, segons ell. Per tant, l'urgent és desvetllar la Regió. L'establiment d'una autonomia política ja vindrà després. Mentrestant, és optimista sobre la situació de la Regió. L'Estat pot escanyar-la, però no la mata, perquè les institucions naturals tendeixen sempre a reeixir, no debades la Providència dirigeix tot el seu esdevenir, segons la més pura línia d'argumentació tradicionalista. En aquest punt, s'ha de destacar la influència que rebé del neotradicionalisme francès, de De Maistre, de De Bonald, i especialment de l'obra de Taine, el seu gran ídol doctrinal. Molt probablement, el llegí en el francès original, i el fet és que Taine resulta l'autor més citat. És la cita erudita. Torras s'emmarca, així, dins la influència d'aquest autor, que hem d'estendre a tot el catalanisme conservador.

Quan parla de l'Estat, té present la realitat de l'Estat de la Restauració, però també les manifestacions dels seus components liberals. És el liberalisme que entén en un sentit ampli, identificat amb el món modern, del qual desconfia per la inseguretats que suposa pel que fa al

19. J. TORRAS I BAGES, «Consideracions sociològiques sobre el regionalisme», *Obres Completes*, Barcelona: Balmes, 1935, vol. VIII, p. 81 i pp. 78-79.

20. «El Estadismo y la libertad religiosa», *Obres Completes*, vol. XIV, p. 361.

control social per part de l'Església, atès que pot portar a una alteració de l'ordre «natural» de la societat. Per això, dirà que liberalisme i regionalisme són antitètics, i, fins i tot, que el liberalisme és una manifestació del protestantisme, reinterpretant Balmes i volent connectar-hi una vegada més.

La crítica al liberalisme i al món modern, la fa extensiva al parlamentarisme, als partits polítics i al sufragi universal, introduït en el sistema canovista el 1890, atribuint tots els mals en darrera instància a la maçoneria. La política, al contrari de la liberal, creu que ha d'ésser l'«art governatiu» que tingui com a premissa el «seny», seguint també en això les ensenyances de l'escola escocesa del sentit comú apreses de Llorens i Barba. Torras valora altament aquest «seny» com a criteri directe de l'acció política. El regionalisme que es construeix en aquest esquema ha vingut, segons l'autor, a «purificar la política», és a dir, constitueix el *regeneracionisme* que vehiculen políticament les visions aplegades el 1887 entorn de la Lliga de Catalunya, el 1891 de la Unió Catalanista i el 1901 de la Lliga Regionalista. El regionalisme torrasista està pendent en tot moment de l'Estat espanyol. Aquesta perspectiva regeneracionista es mantindrà vigent des dels inicis de la reacció antialmiralliana al voltant de la dècada dels vuitanta i servirà per a fonamentar el regeneracionisme pràctic amb el canvi de segle.

Seguint l'argumentació tradicionalista, Torras i Bages defensa el criteri que l'Estat és un artifici que ha trencat amb les entitats naturals. En conseqüència, proposa el restabliment de l'ordre jeràrquic, autàrquic, corporatiu i rural de l'edat mitjana, que estructura a partir del sufragi orgànic i corporatiu que ha de desembocar en unes Corts estamentals, tal i com es proposa a les Bases de Manresa. Segons Torras, la regió, entesa com a entitat natural, veu florir les institucions bàsiques de la vida social: la família, la propietat i la religió, entenent així el discurs sota la influència del pensament de Le Play. Concebuda en un sentit rural, la vida social es desenvolupa per si mateixa en cercles concèntrics, de forma orgànica i corporativa, ordenada a partir de les «cases pairals» familiars. Torras introdueix aquí l'organicisme, lligat amb una concepció biologista del fet nacional que després influirà en Prat de la Riba o en Bofill i Mates, entre els més destacats. En la regió sense clivelles que proposa Torras és on floreixen tots els valors agraris. És la definició substancial agrària i rural de Catalunya, que contraposa *in totum* al món urbà, els valors del qual són, segons ell, els del liberalisme i de la revolució. Manifesta, així, el rebuig formal al predomini urbà i industrial sostingut per Almirall. Torras ataca, en conseqüència, no solament el centralisme, sinó l'industrialisme burgès, desconfiant de la dinàmica d'aquest que podia fer perdre pes i autoritat a l'Església. Però, la mateixa burgesia va trobar en el seu missatge la construcció d'ordre que necessitava, la

resposta de negar la societat dividida en classes socials, el que podem dir-ne un «organicisme nacional».

Vist des del creixement barceloní i a començaments del segle xx, la definició rural de Catalunya era una fal·làcia que solament es podia justificar per interessos estratègics. L'expressió paradigmàtica del ruralisme serà el carlisme, però el nucli vigatà amb Torras com a capdavanter farà evolucionar les formulacions tradicionalistes defensades pel carlisme impulsats per la mentalitat dels grups socials urbans que afirmen llur hegemonia a Catalunya. La burgesia industrial i urbana l'assumirà de bon grat, per la seva procedència, per la comunicació amb els hisendats de comarques, per la seva pròpia debilitat enfront de les classes dirigents de l'Estat espanyol. L'aliança estratègica amb els sectors agraris per fer front a una reivindicació homogènia de Catalunya explica la defensa aferrissada i la introducció del missatge ruralista dins del codi mental burgès.

3. ELS ELEMENTS COMPONENTS DE LA REGIÓ

A partir de l'assumpció de l'hilemorfisme d'arrel aristotèlica, creat per l'escolàstica, Torras entén que en la composició dels cossos com a unitats naturals hi ha dos elements integrants: la matèria i la forma. L'element material és el poble català, dotat per la Providència d'un alt grau de bondat, perquè Déu l'ha escollit com el poble en el qual poden plasmar-se, en el més profund del seu ésser, els principis cristians. L'element espiritual, l'ànima del cos social, és la forma unitària que, aplicada a la matèria social, dóna com a resultat l'ésser nacional català. La fórmula només pot ser una: «*Catalunya serà cristiana o no serà*». Aquesta frase, considerada com la que millor condensa el pensament del nostre personatge, no es troba en cap de les seves obres. Però és una afirmació senyera d'aquell catolicisme nacional català que ha girat molt especialment al voltant del monestir de Montserrat, santuari en el qual podem veure inscrita aquesta frase a la nova façana afegida després de la Guerra Civil.

Els elements espirituals de la regió es poden sistematitzar en tres conceptes, interrelacionats, i que són tres òptiques per a enfocar el tema de «l'ànima» del cos social: la idea de *pàtria*, de connotacions romàntiques i entesa com un sentiment d'amor a la terra; la *tradició*, que informa, delimita i dóna contingut al sentiment patriòtic; i l'*esperit nacional*, entès com a emanació de l'estat òptim de la vida del poble: el de la unitat de pensament, la coincidència de tots els ciutadans.

L'ànima catalana no pot ser altra cosa que el cristianisme. La religió és el principal vincle d'unió entre els ciutadans. L'ésser català és, doncs, indissociable del cristianisme i de l'Església. Catalunya esdevé una *persona moral*, sotmesa a evolució pròpia; és un ésser viu, al

marge o per damunt dels ciutadans²¹. Té la seva existència dirigida per la Providència i és definida pel cristianisme i per l'actuació pública de l'Església. Sobre aquesta base, agafa la visió romàntica de Catalunya, inspirada en la doctrina herderiana del *Volkegeist*, cristianitzada per Llorens en l'aplicació a casa nostra. El poble català posseeix una ànima, un esperit, en la línia del *Volke* germànic, és un ésser orgànic la vida del qual es manifesta en una llengua, en una cultura, en un dret, en el cristianisme, en un esperit nacional tot revestit d'un fort sentit cristià. Aquí, l'escola històrica del dret a través de Duran i Bas, trobarà un camí d'introducció.

El sentiment de pàtria és profundament tradicional, és a dir, forma part del tarannà dels habitants de Catalunya: «pàtria i tradició són una mateixa cosa per a l'ésser nacional», afirmarà a *La Tradició Catalana*²². Però la tradició guarda en el seu si els valors religiosos, que són el que li interessa dir. Per tant, la tradició nacional s'identifica amb la tradició religiosa i, fins i tot, arriba a una altra conclusió més dràstica: identifica la tradició catalana amb la filosofia escolàstica, creant així una mena d'ideologia oficial de la regió o límits dins dels quals es mou, segons ell, la definició de l'autèntica catalanitat. Aquesta dependència religiosa en el marc d'una concepció essencialista de la regió —per a Torras l'essencial és la religió— va ser molt influent en el catalanisme conservador, malgrat que Prat de la Riba, en el pròleg al llibre de Duran i Ventosa, *Regionalisme i Federalisme* (1905), relativitzant el pes del fet religiós, afirmi que: «Una Catalunya lliure podria ésser uniformista i centralitzadora, democràtica i absolutista, catòlica i lliurepensadora, unitària i federal, individualista i estatista, autonomista i imperialista, sense deixar d'ésser catalana»²³.

L'esperit nacional és la base ètica de la regió. En aquest sentit, és el suport del sentiment de pàtria i de la tradició. Però té, tanmateix, un component racional, manifestat pel fet gloriós de la unitat de pensament, pel fet que siguin els ciutadans «*cor unum et anima una*». És la recerca del consens social, que no pot ser altra cosa que la ideologia oficial de la regió, definida per les jerarquies establertes per la naturalesa i la tradició: per l'Església. La participació política dels ciutadans és quelcom secundari. Hi ha un pensament nacional català que posa en relleu la viabilitat de la unitat de pensament. La tradició intel·lectual, com a part substancial de la tradició nacional, necessàriament s'ha d'identificar amb l'escolàstica. En aquest punt, es pot

21. J. LORÉS, «Aproximació al pujolisme», dins *Taula de Canvi*, 23-24 (setembre-desembre 1980), p. 6.

22. *La Tradició Catalana*, capítol d'introducció.

23. L. DURAN I VENTOSA, *Regionalisme i Federalisme*, Barcelona: Francisco Puig, 1905. Pròleg d'Enric Prat de la Riba, pp. XIX-XX.

veure novament la influència de Herder sobre Torras, exercida a través de Llorens. Així, a la segona part de *La Tradició Catalana* pretendrà fer un estudi de «psicologia social», per tal de determinar la tradició intel·lectual catalana, l'estructura assenyada en la qual haurien de prendre part tots els membres de la regió. Per aquesta via, Torras manifesta la importància dels intel·lectuals com a elit dirigent del catalanisme formada en el catolicisme, tal com ell mateix propicia, com hem dit, des de les Congregacions Marianes. Això significava fer el pas des d'una reflexió catòlica del catalanisme, en la qual predominava la condició de clergue, a la ja més intel·lectual: el pas que veiem fer a Jaume Bofill i Mates. Però aquesta és una altra història, potser la gran aposta de futur de Torras i Bages.

La construcció torrasiana, segons hem pogut veure en les línies precedents, presenta una indissociabilitat total entre Catalunya i l'Església catòlica. Només aquesta darrera, com a jerarquia natural, pot ser l'instrument adient per a la restauració de la vida social-natural-regional. Acudir a l'Església és, llavors, recórrer a la mateixa ontologia de la regió sense cercar punts de suport externs. I, fins i tot, la proposa com a pauta a seguir per al regeneracionisme de tot l'Estat: fixeu-vos, en l'Església, ve a dir, universal i local alhora. Per això conclourà que «si en l'ordre civil vol intentar-se igual forma, és necessari no sols l'estudi de l'Església, sinó sa maternal calor, que és la devoció cristiana»²⁴. El pensament de Torras i Bages posa de manifest, en resum, el paper de l'Església catòlica –jerarquies i fidels– com a definidora del moviment catalanista, pel que fa a les idees i a les estratègies, en la direcció del qual hem de destacar els elements jesuítics i vigatans. Un pensament anomenat «torresibagisme», que malgrat el seu original antiliberalisme acabà per inserir-se en la ment de certs sectors burgesos, si més no per la funció de doctrina d'ordre que podria representar.

Orientació bibliogràfica

Josep BENET, *El Dr. Torras i Bages en el marc del seu temps*, Barcelona: Estela, 1968.

Jaume BOFILL I MATES, «La personalitat del Dr. Torras i Bages»; «L'obra pastoral del Dr. Torras i Bages», Vic: Revista de Vic, 1917.

Carles CARDÓ, «El Doctor sacerdotal», dins *El Bon Pastor*, número 9, febrer de 1931.

Ignasi CASANOVAS, *Exemplaritat de l'Il·lustríssim Doctor Josep Torras i Bages, Bisbe de Vich*, Barcelona: Foment de la Pietat Catalana, 1928.

24. *La Tradició Catalana*, p. 42.

- Jaume COLLELL, *Dulcis Amicitia*, Vic: Gazeta de Vich-Tipografia Balmesiana, 1926.
- Agustí ESCLASANS, *La filosofia del Dr. Torras i Bages*, Barcelona: Ritmològica, 1950.
- Narcís LÓPEZ BATLLORI, *El pensament de Torras i Bages sobre algunes qüestions públiques*, Barcelona: Rafael Dalmau editor, 1961.
- Casimir MARTÍ, «Torras i Bages: el regionalisme tradicionalista, un antítipus ètico-històric del sistema de la Restauració», dins Albert BALCELLS (coord.), *El pensament polític català*, Barcelona: Edicions 62, 1988.
- Maties RAMISA, *Els orígens del catalanisme conservador i «La Veu del Montserrat» (1878-1900)*, Vic: Eumo, 1985.
- Fortià SOLÀ MORETA, *Biografia*, vol. I de les *Obres completes*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.